

A reflexív impotencia jelenségének vizsgálata magyar fiatal felnőttek körében

Jelige: Günter

Pécs
2023.01.06.

A dolgozatot 2023.01.10-én lezártam

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Konceptualizálás	4
Elméleti megközelítés	4
Módszertan és elemzés	7
Reflexivitás	9
Politikai impotencia	13
Konklúzió	19
Irodalomjegyzék	23

Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben számos olyan tanulmány jelent meg, amely a politika iránti érdekeltség és cselekvés témakörét érinti. Magdelina Kitanovara egy európai szintű „krízishelyzetetről” ír, a tradicionális politikai cselekvés terén, ahol Magyarországon a legkevésbé aktívak a politikai cselekvést tekintve a fiatal felnőttek az EU-s összehasonlítás alapján (Kitanova 2020, 2). Itthoni viszonylatokban sokkal inkább azt látjuk, hogy a főváros utcáin egyre gyakrabban szerveződnek tömegekbe fiatalok, fiatal felnőttek és idősebb generációk, például a kormány döntéseinek hatására, vagy egy perifériára szorult közeggel¹ való szolidaritás végett. A fővárostól eltekintve viszont nemigen veszünk észre hasonló megmozdulásokat az országban. Dolgozatomban ezen jelenség értelmezését kívánom kifejtetni.

Elsőként szeretném rögtön letisztázni a munkacímben feltüntetett terminus eredetét: Mark Fisher *Kapitalista Realizmus – Nincs alternatíva?* című munkájában találkozhatunk a reflexív impotencia fogalmával. Fontos kiemelni, hogy Fisher nem definiálja a reflexív impotenciát, inkább körülírja: „a diákok pontosan tudják, hogy a rendszer ellenük van – de »tudják« azt is, hogy az ellenállás minden formája hasztalan.” (Fisher 2020, 43). Az előző idézet egy felszínes interpretációt ad, ugyanis az idézetben kiemelt passzív tudást egy önbeteljesítő jóslatnak fogja fel, és a fiatal generáció depresszív hedonizmusával² magyarázza a jelenséget. A depresszív hedonizmus egy olyan viszonyrendszert próbál magyarázni egyén és társadalom között, amiben az egyénnek másra nincs ereje, csakis a saját élvezeteire való törekvésre. Saját meglátásom alapján Nagy-Britanniára ez jellemző lehet, ám a magyarországi hasonlósággal szkeptikus vagyok. Kutatásomban a European Social Survey (továbbiakban ESS) online, ingyenesen elérhető adatbázisából dolgozom, amely 2002-től egészen napjainkig gyűjt és rendez adatot az európai országok többségében, beleértve Magyarországot is. Kutatási kérdésem, hogy vajon a reflexív impotencia jelensége jellemzi-e a magyar fiatal felnőtteket, és ha igen milyen specifikus regionális hatások összességének köszönhetően.

¹ Pl.: KATA érintettek, pedagógusok, kilakoltatott polgárok stb.

² FISHER, Mark, *Kapitalista Realizmus – Nincs alternatíva?* (Napvilág, Budapest, 2020), 44.

Konceptualizálás

A politikai szocializáció célja elsajátíttatani az újabb generációkkal bizonyos politikai rendszerek kultúráját, attitűdjeit, értékeit és identitásmintázatait. A különböző értékek és identitásmintázatok hatást gyakorolnak a politikai attitűdre, vagyis az egyén politikai beállítottságára és hozzáállására. Ezeknek összessége alkotja magát a politikai kultúrát, vagyis az egyéneknek a társadalmi objektumokkal szemben tanúsított pszichológiai orientációs összességét (Almond – Verba, 1963). Ha a politikai kultúrát közelebbről vizsgáljuk, három részre kell bontanunk azt: rendszerszintre, folyamatszintre és a döntéshozatal szintjére. Meggyőződésem szerint magát a reflexív impotenciát a rendszerszintű folyamatok közé sorolhatjuk, ugyanis itt dől el, hogy a polgárok mit várnak el a politikától, annak intézményrendszereitől, és ez utóbbi mit vár el az állampolgártól. Az egyének politikában betöltött szerepét tekintve megkülönböztetünk három viselkedésmintát: (1) *parokiális* szint, ahol az egyének nem tájékozottak, érdekeltek a politika iránt. Az (2) *alattvalói* szint kapcsán egy passzív, sokszor nem tudatos, engedelmességgel jellemezhető hozzáállásról beszélünk. Az állampolgárok ezen a szinten inkább nem, vagy egyáltalán nem vesznek részt politikával kapcsolatos eseményeken, rendezvényeken. Végül a harmadik (3) szinten a *részvételi* politikát értjük, ahol tényleges vagy potenciális szereplőjévé válnak az állampolgárok a politikában, érdekeltek és tájékozottak, fontosnak tartják azt (Almond és munkatársai, 2006, 76).

Elméleti megközelítés

Ahogy Ady Endre írja: „Kompország, Kompország, Kompország: legképebbesebb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza” (Ady Endre, 1905). Milyen kiindulópontot nyújthat számunkra a fenti Ady-idézet? Szabó Andrea és munkatársainak munkái alapján Magyarországon az alattvalói politikai viselkedésminta a legelterjedtebb (Szabó et al. 2021). Az olyan jellegű társadalmak, ahol többségben vannak az alattvalói szinten tevékenykedő állampolgárok, inkább egy autoritárius, iparosodott társadalomra jellemzőek, mint például Kelet-Európa volt szocialista rezsimei (Almond és munkatársai, 2006, 78). Ha a fisheri reflexív impotencia fogalmát magyar viszonylatokba szeretnénk elhelyezni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a társadalomtörténeti kontextust. Véleményem szerint, nem operacionalizálhatjuk a klasszikus értelemben vett fisheri reflexív impotencia összefüggéseit Magyarországra. Ennek elsődleges oka a fentebb említett történeti

események és regionális kihatások lennének, melyek eltérnek a két ország esetében. Ennek orvoslására a használt fogalmat magyar viszonylatokban kell elhelyeznünk.

Magyarországon a rendszerváltás nem tudott radikális politikai kultúraváltást eredményezni. Ennek feltételezett oka egy békés, jogilag legitim folyamat, mely által a rendszerváltás bekövetkezett.³ „Ha egy ilyen társadalom hirtelen demokratizálni próbálja a politikáját, akkor sok állampolgárnak meg kell tanulnia hogyan lehet résztvevő és demokrata” (Almond és munkatársai, 2006, 78).⁴ A rendszerváltás megkövetelte az állampolgároktól a reszocializációs folyamatot,⁵ melynek előfeltételei közé sorolhatjuk például a múlt feldolgozását, új viszonyok kialakítását és integrálását, identitások újra fogalmazását (Szabó és Falus, 2000). Ennek hatására az államszocialista politikai kultúra, attitűdjei és annak hagyományai megmaradtak a köztudatban. Az állampolgárok többsége ugyan nem tudott azonosulni annak ideológiájával, építőkövei, ám mégis inkorporálódtak a mindennapi értékekbe és identitásmintázatokba különböző szocializációs mechanizmusokon keresztül.⁶

Magyarországra egy specifikus politikai szocializációs mechanizmus jellemző, melyre Szabó Ildikó (2006) munkássága világított rá. A „szocializációs vákuum” fogalmával Szabó a Magyarországon bekövetkezett rendszerváltás utáni demokratikus intézményrendszerek hirtelen megjelenése (és eddigi hiánya⁷) által okozott, specifikus szocializációs folyamatot magyarázza: a rendszerváltás előtti szocializációs folyamatok nem tették lehetővé a különböző értékek és identitásmintázatok szabad és organikus kialakulását az állampolgárok számára.⁸ A politikai attitűd és kultúra nem fejlődhetek ki, és ez hasonlóképpen öröklődött a rendszerváltás után is: nem alakultak ki önálló attitűdök a közösségeken belül, amelyek meghatározhatták volna az egyének és a politika közötti viszonyt. A rendszerváltás utáni politikai elit a fordított szocializációs mechanizmus logikáját kezdte praktizálni, ahol a politikai elit közvetítette saját politikai kultúráját, attitűdjeit, értékeit és identitásmintázatait az állampolgárok irányába.⁹ Az évek során ezen szocializációs vákuum egy örökölt eleme lett a magyar társadalomnak, és egy erős apolitikus attitűdöt eredményezett. A demokratikus intézményrendszerek működésének mindmáig fennálló problematikája a konstans apolitikus attitűdön alapszik, hiszen politikai

³ Nem egy erőszakos (forradalmi) folyamatról beszélünk, mint a környező országokban.

⁴ Itt a résztvevőt mint a politikai kultúra viselkedésmintáját kell értelmezni.

⁵ Régi (szocialista) értékek és identitásminták lecserélése valami újra.

⁶ pl.: Iskola, kortárs csoportok, család, stb...

⁷ Ez nem feltételezi az intézményrendszerek hiányát, sőt. Kifejezetten a demokratikus intézményrendszerek hiányát értem, amely a rendszerváltás előtti helyzetre utal. Az intézményrendszerek a rendszerváltás előtt is jelen voltak, és kitüntetett szerepük volt a szocializációs folyamatokban.

⁸ Alattvalói viselkedésminta.

⁹ A politikai elit közvéleményformáló ereje és a választópolgárok álláspontjának megkerülése a döntéshozatalban nem újdonság (Bövebben: Druckman, J.N. – Jacobs, L.R. [2015]: *Who Governs? Presidents, Public Opinion and Manipulation*. University of Chicago Press, Chicago)

tudatosság nélkül a demokrácia társadalomformáló funkciója nem fenntartható. Magyarországon kifejezetten széles népszerűségnek örvend a pártpreferencia általi attitűdök és identitásmintázatok formálása. Az attitűdöket tehát nem az egyének alkotják meg maguknak tájékozottságuk és érdeklődésük által, hanem maguk a pártok teszik meg számukra akár az előbb említett esetben. Ennek következményeként az identitás-vezérelt szavazó a csoporthoz való hovatartozása érdekében képes saját (előzetes vagy addigi) inherens meggyőződéseit figyelmen kívül hagyni, ezzel kialakítva a tartalmilag diffúz tömeglojalitást.¹⁰

Az előbb taglalt gondolatmenet fontossága a reflexív impotencia relevanciájának alapja. A reflexív impotencia a makroszintű, tanult tehetetlenség mellett előfeltételezi az elégedetlenséget is. Az egyének látják a politikai rendszer hibáit, mégsem tesznek érte érdemi megmozdulásokat, azaz egy olyan jelenségről beszélünk, ahol az eszközök a politikai cselekvéshez elutasítottakká válnak. Az alattvalói politikai kultúrából származó passzivitás és a Magyarországon tetőző politikai konformizmus aggodalomra ad okot, melyet a politikai szocializáció tart fenn: Szabó és munkatársainak (2021) a demokrácia működésével kapcsolatos elemzése szerint a hazai felső középosztály és felsőosztály tagjai 59 %-ban nyilatkoztak alapvetően pozitívan a demokrácia intézményrendszerének működéséről, míg az alsó osztályhoz tartozók inkább negatív és rosszalló hozzáállást tanúsítottak. Tehát a magyar társadalomban artikulált a politika és annak működése iránti elégedetlenség, ellenben a cselekvőképesség nem nyilvánul meg alternatívaként. A reflexív impotencia fontosságának kérdése a fent leírtak alapján minden bizonnyal releváns, ugyanis egészséges, szabad és demokratikus politikai szféra csakis egy politikailag potens társadalom által alakulhat ki, és tartható fenn. Ennek alapját a politikailag aktív társadalmi szereplők eloszlása határozza meg, úgy, hogy a politikai pártok és szavazók közötti verseny és szavazóbázis biztosítva van. Emellett teljesülnek azon feltételek, amelyek által kritikus közönségek generálhatók a politikai és civil szférában, melyek például nyilvános vitákhoz vezethetnek.¹¹ Amennyiben politikailag impotens marad egy adott társadalom, hosszútávon az alattvalói politikai kultúrában való megragadást eredményezi. Nem lesz képes a társadalom felvenni a részvételi kultúra elemeit, mindemellett képtelen lesz gyakorolni a demokratikus intézményrendszeren belül saját politikai kultúráját.

¹⁰ Egy elkötelezett érzelmi kapcsolat a rendszer iránt, melynek mögött nem áll hátsó szándék.

¹¹ A részvételi viselkedésminta elsajátítása.

Módszertan és elemzés

Dolgozatomban a European Social Survey (továbbiakban ESS) keretein belül lekérdezett és tárolt adatbázisainak változóival készítek szekunder adatelemzést. Munkám jellege ugyan egy összehasonlító elemzés, mégis kulcsfontosságú elemét képezi a reflexív impotencia mérhetőségének lehetőségét. Ugyan maga Mark Fisher, és sokan mások, akik társadalomelmélettel vagy politikafilozófiával foglalkoznak nem értenének velem egyet a fent leírt állítással, ám fontos a minta és módszer ismerete. Az ESS adatbázis igen sok kérdéskört lefed, kezdve az alapvető demográfiai jellemzőktől, a vallási, kulturális, etnikai szokásokon át, a politikán keresztül az anyagi és családi helyzetig. Több mint 1400 változót tartalmazó adatbázis, melyet 2002-től (első hullám), egészen 2020-ig (tizedik hullám) lekérdezésre kerültek Európa több országában.¹² A kutatásban vizsgált minta életkora a 18-29 év közötti korosztály, akik egy életkori kategóriát fognak képezni (fiatal felnőtteket). A fiatal felnőttek a minta 20-30% teszik ki.¹³ Velük szemben az összehasonlításra kerülő, fenti életkori kategória halmazának különbségét képezik a nem fiatal felnőttek. Az összeválogatott változókat korrelációs elemzés módszerével elemzem annak érdekében, hogy megbizonyosodjam a változók együttjárásáról.

A reflexív impotencia empirikus mérhetőségének módszere érdekében két kategóriára bontom a fogalmat, méghozzá a *reflexivitásra* és a *politikai impotenciára*. A reflexivitás kérdésköre alatt olyan politikai tartalmú változókat válogattam össze, melyek a szubjektíve megélt politikai cselekvőképességet érintik. Mennyire érzik a válaszadók azt, hogy beleszólhatnak vagy befolyásolni tudják a politikai folyamatokat Magyarországon. Fontos kiemelni, hogy ezen változóknál kizárólag az elmúlt három hullámból érhetőek el adatok, így a 2016-2020 periódust fedik le. A *politikai impotenciát*, ahogyan a reflexivitásnál is, két változóval vizsgálom. A választásokon való részvétel és a politika iránti érdeklődés változóival. Hipotézisem, hogy a fent bemutatott változók összessége alapján, a reflexív impotencia jelesége jellemző a magyar társadalomra, emellett a fiatal felnőttekre jellemzőbb mint a nem fiatal felnőttekre.¹⁴ A *reflexivitást* „a rendszer lehetővé teszi a politika befolyásolását az állampolgárok számára” és „a rendszer lehetővé teszi az állampolgárok számára a politikába való beleszólást” változókkal vizsgálom. Mivel nominális változókról van szó, illetve eleget

¹² Magyarország 2002 óta részese az ESS országainak.

¹³ Ez az adott ESS hullámtól függ, mikor vették fel az adatokat.

¹⁴ Ez nem zárja ki azt, hogy a nem fiatal felnőttek életkori kategóriájára ne lenne jellemző.

tesznek a khi-négyzet (χ^2) próba feltételeinek, azon belül is a Cramer-féle asszociációs elemzéssel vizsgálom a fentebb említett változókat.

1. táblázat - *psppipla*psppsgva khi-négyzet próbája (saját számítás)*

Érték	Szabadságfok	Szignifikancia
4915.170 ^a	16	< 0.001

2. táblázat - *psppipla*psppsgva Cramer-féle asszociáció (saját elemzés)*

	Érték	Szignifikancia
Phi	.997	< 0.001
Cramer V	.498	< 0.001

A két változó között, mint a khi-négyzet, mint a Cramer-féle asszociációs elemzés alapján elutasításra kerültek a nullhipotézisek, miszerint a két változó között nincs asszociáció. A fenti 1. és 2. táblázatban kapott eredmények alapján a két változó között asszociáció áll fenn, így alkalmas lesz számunkra a *reflexivitás* vizsgálatára.

A *politikai impotencia* kérdéskörét szintén két változóval, a legutóbbi választásokon való részvétellel (*vote*) és a politika iránti érdeklődéssel (*polintr*) vizsgálom. A két változót hasonlóan az előbbihez, khi-négyzet (χ^2) próbával vizsgálom.

3. táblázat - *polintr*vote khi-négyzet próbája (saját számítás)*

Érték	Szabadságfok	Szignifikancia
2047.903 ^a	6	< 0.001

4. táblázat - *polintr*vote Cramer-féle asszociáció (saját elemzés)*

	Érték	Szignifikancia
Phi	.353	< 0.001
Cramer V	.249	< 0.001

A fenti 3. és 4. táblázatban feltüntetett eredmények alapján 95% megbízhatóság mellett állíthatjuk, hogy a *polintr* és *vote* változó között közepes erősségű asszociáció áll fenn.

Reflexivitás

A reflexivitás elemzése során először a politika befolyásolhatóságának szubjektív érzetét vizsgálom (*rendszer lehetővé teszi a politika befolyásolását az állampolgárok számára*).¹⁵ A változót a nyolcadik hullámban (R8- 2016) kezdték rögzíteni, így a nyolcadik, kilencedik és tizedik hullámból állnak rendelkezésemre adatok. A változó egy ötfokú skálával operál, ahol a kisebb értékek negatívabb véleményt reprezentálnak (1 – egyáltalán nem ért egyet, 5 – teljes mértékben egyetért). Az elemzés során az életkori kategóriákra bontott táblázatokat mutatom be, így a pusztán leíró mutatók alapján is felszínes képet kaphatunk a feltételezett kérdésekről.

5. táblázat - fiatal felnőttek*politika befolyása (saját számítás)

	Átlag ($\bar{x}$)	Átlag S.E.	Elemzési (n)	Alsó határ (95%)	Felső határ (95%)
R8 (2016)	1.99	0.059	220	1.87	2.10
R9 (2018)	1.95	0.060	229	1.83	2.07
R10 (2020)	1.87	0.052	254	1.77	1.97

A 4. táblázatból kiolvasható, hogy a nyolcadik hullámban (R8 - 2016) a fiatal felnőttek átlagos válasza 1,99 volt az ötfokú skálán. Ez egy inkább negatív meggyőződésről tanúskodik a fiatal felnőtteknek percepciójáról, a politika befolyásolhatósága és annak lehetőségét tekintve. A kilencedik hullámban (R9 – 2018) hasonló tendenciát tapasztalunk, mint a nyolcadik hullámban. A tizedik hullámban (R10- 2020) sem tapasztalhatunk lényegi eltérést az előző hullámokhoz képest. Egy negatív megélt szubjektív meggyőződés övezi a befolyás- és lehetőségérzet kérdéskörét a politikában.

¹⁵A változó adatbázisban szereplő neve - pspipla

6. táblázat - nem fiatal felnőttek*politika befolyásolása (saját számítás)

	Átlag ($\bar{x}$)	Átlag S.E.	Elemzés (n)	Alsó határ (95%)	Felső határ (95%)
<i>R8 (2016)</i>	1.96	0.023	1345	1.91	2.00
<i>R9 (2018)</i>	1.94	0.024	1402	1.89	1.99
<i>R10 (2020)</i>	1.91	0.022	1557	1.87	1.96

A nem fiatal felnőttek körében hasonlóan a fiatal felnőttekhez képest, negatívan vélekednek az adott kérdésről. A nyolcadik hullámban (R – 2016) 1,96 volt az átlagmutató, ez 1,94-re csökkent a kilencedik hullámban (R9 – 2018) és végül 1,91 volt a tizedik hullámban (R10 – 2020). Ha összevetjük a két életkori kategória szubjektív megítélését, észrevevesszük, hogy azonosan vélekednek a témával kapcsolatban. Mint a fiatal felnőttek, mint a nem fiatal felnőttek inkább nem vagy egyáltalán nem érzik úgy, hogy beleszólásuk van, vagy egyáltalán lehetne a politikába.

7. táblázat - politikai befolyásolhatóság*életkori kategóriák; független mintás t-próba (saját számítás)

ESS hullám	Átlagok különbsége	P-érték
<i>R8 (2016)</i>	.029	.645
<i>R9 (2018)</i>	.013	.836
<i>R10 (2020)</i>	-.041	.484

A függetlenmintás t-próba alapján (6. táblázat) nem áll fenn statisztikailag szignifikáns különbség a két életkori kategória között, ugyanis az ESS hullámok 0,05 feletti p-értéket mutatnak. Az átlagok különbségei sem mutatnak szembeeső különbségeket, így a vizsgált életkori kategóriák tendenciái együtt mozognak ezen kérdéskörben.

A reflexivitást vizsgáló második változó a politikába való beleszólás szubjektív megítélése lesz (a rendszer lehetővé teszi az állampolgárok számára a politikába való beleszólást).¹⁶ Hasonlóan az előző változóhoz, itt is a nyolcadik, kilencedik és tizedik hullámból állnak rendelkezésemre adatok, valamint itt is ötfokú skálával operálnak, és a kisebb érték negatívabb véleményről tanúskodik (1 – egyáltalán nem ért egyet, 5 – teljes mértékben egyetért).

8. táblázat - fiatal felnőttek*beleszólás a politikába (saját számítás)

	Átlag ($\bar{x}$)	Átlag S.E.	Elemzés	Alsó határ (95%)	Felső határ (95%)
R8 (2016)	2.05	0.063	219	1.92	2.17
R9 (2018)	2.04	0.062	226	1.92	2.17
R10 (2020)	1.95	0.058	255	1.84	2.07

A 7. táblázatban látható a fiatal felnőttek politikába való beleszólással kapcsolatos szubjektív megítélésének mutatói. Nagyon hasonlóan a befolyásolhatóság kérdéskörével, itt is egy inkább negatív irányba hajló tendencia mutatkozik. A nyolcadik hullámban (R8 – 2016) 2,05-os, majd a kilencedik hullámra (R9 – 2018) szinte ugyan olyan 2,04-os átlaggal vélekedtek a fiatal felnőttek. Ezen tendencia a tizedik (R10 – 2020) hullámban csökkent, 1,95-re. A következő táblázatban a nem fiatal felnőttek szubjektív megítélését mutatom be a politikába való beleszólás lehetőségével kapcsolatban.

¹⁶A változó adatbázisban szereplő neve - pspsgva

9. táblázat - nem fiatal felnőttek*politika befolyásolhatósága (saját számítás)

	Átlag ($\bar{x}$)	Átlag S.E.	Elemsszám	Alsó határ (95%)	Felső határ (95%)
R8 (2016)	2.01	0.025	1335	1.96	2.06
R9 (2018)	1.99	0.025	1399	1.94	2.04
R10 (2020)	2.03	0.024	1545	1.98	2.07

A 8. táblázat alapján a nem fiatal felnőttek az ESS nyolcadik hullámában (R8 – 2016) átlagosan 2,01-ra értékelték a politikába való beleszólás lehetőségét. Ez a tendencia a kilencedik hullámra (R9 – 2018) 1,99 lett, majd a tizedik hullámban (R10 – 2020) 2,03-ra emelkedett. Az átlagok standard hibája szinte végig ugyan azon értéket mutatja, mindezt 95%-os megbízhatósági szint mellett állítható.

10. táblázat - beleszólás a politikába*életkor kategóriák; független mintás t próba (saját számítás)

ESS hullám	Átlagok különbsége	P-érték
R8	-.034	.602
R9	-.054	.426
R10	-.074	.239

A politikába való beleszólás szubjektív megítélésének helyzetében sem tapasztalunk statisztikailag szignifikáns különbséget. Az ESS hullámok mindegyikénél nagyobb p-értéket látunk, mint ami szignifikanciát feltételezne, valamint az átlagok különbségei sem tanúskodnak lényegi eltérésről. Hasonlóan az előbb vizsgált változónál itt is az életkori kategóriától elvonatkoztatva egy igencsak negatív közvélemény övezi a politikába való beleszólás lehetőségét. Az életkori kategóriák itt is együtt mozognak. A következő részben a *politikai impotenciának* elemzésével foglalkozom, ahol úgyszintén két változó lesz szemügyre véve.

Politikai impotencia

A *politikai impotencia* vizsgálatának első változója a választásokon való részvétel¹⁷ lesz. A potens politikai cselekvés legelemibb formája a választásokon való részvétel. Ha közelebbről vizsgáljuk a választásokon való részvételi szándékot, gyorsan szembetűnik, hogy az előbb elemzett reflexivitás kérdésköréhez is szorosan kapcsolódik. Feltételezéseim alapján, aki nem megy ki szavazni, az nem is hisz abban, hogy változtatni(befolyásolni) vagy kifejezni (beleszólni) tudna magát szavazatával. A változó 3 válaszlehetőséggel operál (1 – igen, 2 – nem, 3 – nem szavazhatok).

11. táblázat - fiatal felnőttek*választási részvétel; százalékos eloszlás (saját számítás)

ESS hullám	Igen	Nem	Nem szavazhatok
R1 (2002)	75.6%	22.1%	2.2%
R2 (2004)	66.9%	29.4%	3.6%
R3 (2006)	68.8%	27.4%	3.8%
R4 (2008)	50.9%	20.3%	28.9%
R5 (2010)	61.1%	35.3%	3.6%
R6 (2012)	49.0%	30.6%	20.4%
R7 (2014)	50.2%	36.3%	13.5%
R8 (2016)	40.9%	37.0%	22.2%
R9 (2018)	51.5%	34.0%	14.5%
R10 (2020)	39.8%	37.5%	22.6%

A 10. táblázatban a fiatal felnőttek választási részvételének válaszarányai láthatóak százalékokban kimutatva, ESS hullámokra bontva. A táblázatban bemutatott első hullámban (R1 – 2002) a lekérdezett fiatal felnőttek háromnegyede (a minta 75,6%) volt szavazni az előző választásokon. A nem szavazók aránya 22.1% és azok, akik nem szavazhatnak 2.2% teszik ki a mintának. A második (R2 – 2004) hullámban csökkent a választásokon résztvevők aránya az első hullámhoz képest. Emellett nőtt a nem résztvevők aránya, és a nem szavazók aránya is egyaránt. A harmadik hullámban (R3 – 2006) szinte a másodikhoz hasonló arányokat tapasztalunk, 1-3 %-os eltérésekkel. A negyedik hullámban (R4 – 2008) az első hullámhoz képest a minta háromnegyedese részvételéhez képest 50.9%-ra. Érdekességnek kiemelném a szavazástól megfosztott fiatal felnőttek arányát, az elmúlt hullámokhoz képest itt több mint 20%-os növekedést tapasztalunk. Az ötödik hullámra (R5 – 2010) 10%-al nőtt a választásokon résztvevő fiatal felnőttek aránya, a nem résztvevők százalékos eloszlása 35.5% és a nem szavazóképes fiatal

¹⁷A változó adatbázisban szereplő neve - vote

felnőttek 3.6%-ra csökkentek az előző 28.9%-ról. A hatodik hullámban (R6 – 2012) 49% szavazott, 30.6% nem és a szavazóképtelen fiatal felnőttek 20.4%-ot tettek ki. A hetedik hullámban (R7 – 2014) a választásokon résztvevők aránya 50.2% volt, a nem szavazók 36.3%, a nem szavazóképes fiatal felnőttek aránya 13.5% volt. A nyolcadik hullámban rögzített adatok alapján 40.9% szavazott, 37% nem szavazott és 22.2% nem szavazhatott. A kilencedik hullámban (R9 – 2018) a választáson résztvevők aránya 51.5%, a nem résztvevők aránya 34%, a nem szavazóképes felnőttek aránya 22.6% volt. A tizedik (R10 – 2020), és egyben legfrissebb hullám mutatkozott a legérdekesebbnek. A választásokon való részvétel 39.8%-ra csökkent, a nem szavazók aránya 37.5% növekedett és a nem szavazóképes fiatal felnőttek aránya 22.6%-ra emelkedett. A következő táblázatban a nem fiatal felnőttek választási részvételének százalékos arányai kerülnek bemutatásra.

12. táblázat - nem fiatal felnőttek*választási részvétel; százalékos eloszlás (saját számítás)

ESS hullám	Igen	Nem	Nem szavazhatók
R1 (2002)	79.5%	17.8%	2.8%
R2 (2004)	77.0%	20.3%	2.7%
R3 (2006)	75.7%	21.9%	2.5%
R4 (2008)	78.9%	18.0%	3.1%
R5 (2010)	73.0%	24.3%	2.7%
R6 (2012)	71.3%	23.9%	4.9%
R7 (2014)	73.1%	23.2%	3.7%
R8 (2016)	74.7%	21.6%	3.7%
R9 (2018)	72.9%	24.1%	3.0%
R10 (2020)	75.3%	20.5%	4.2%

A 11. táblázatban látható, hogy az első hullámban (R1 – 2002) 79.5% vett részt, 17.8% nem vett részt és a nem szavazóképes nem fiatal felnőttek aránya 2.8% volt. A második hullámban (R2 – 2004) a nem fiatal felnőttek 77% szavazott, 20.3% nem szavazott és a szavazóképtelenek aránya ebben a hullámban 2.7% volt. A harmadik hullámban (R3 – 2006) 75.7% arányban szavaztak, 20.3% nem szavazott és 2.5%-os arányban nem szavazhattak. A negyedik hullámban (R4 – 2008) szinte az előző éveket követve, 78.9% részt vett, 18% nem vett részt és 3.1% nem vehetett részt a választásokon. Az ötödik hullámban (R5 – 2010) 73% részt vett, 24.3% nem vett részt és a nem szavazóképesek aránya 2.7% volt. A hatodik hullám (R6 – 2012) sem eredményezett eltérő mutatókat. A választásokon résztvevők aránya 71.3% volt, a nem résztvevők 23.9% és a szavazóképteleneké 4.9%. A hetedik hullámban (R7 – 2014) 73.1% részt vett, 21.6% nem vett részt és 3.7% nem vehetett részt a választásokon. A nyolcadik hullámban (R8 – 2016) 74.7% részt vett, 24.1% nem vett részt és 3.7% nem

vehetett részt. A kilencedik hullámban (R9 – 2018) a mintában szereplő nem fiatal felnőttek 72.9% vett részt a legutóbbi választásokon, 24.1% nem vett részt és 3% nem vehetett részt. A tizedik (R10 – 2020) és egyben utolsó hullám alapján a nem fiatal felnőttek 75.3% vett részt, 20.5% nem vett részt és 4.2% nem vehetett részt a legutóbbi választásokon. Az mondható el a nem fiatal felnőttek választási hajlandóságáról, hogy 2002 és 2020 között nemigen változott. Nagyjából hasonló eloszlásban vannak jelen a résztvevő, nem résztvevő és nem szavazóképes polgárok a fiatal felnőttekkel ellentétben, ahol az idő előrehaladtával egy sokkal passzívabb választási hajlam mutatkozik. Ezen jelenséget a 9. táblázat erősíti meg.

13. táblázat - választási részvétel*életkor kategóriák; független mintás t-próba (saját számítás)

<i>ESS hullám</i>	<i>Átlagok különbsége</i>	<i>P érték</i>
<i>R1 (2002)</i>	.044	.026
<i>R2 (2004)</i>	.096	.003
<i>R3 (2006)</i>	.061	.058
<i>R4 (2008)</i>	.100	.003
<i>R5 (2010)</i>	.117	< 0.001
<i>R6 (2012)</i>	.134	< 0.001
<i>R7 (2014)</i>	.179	< 0.001
<i>R8 (2016)</i>	.251	< 0.001
<i>R9 (2018)</i>	.149	< 0.001
<i>R10 (2020)</i>	.271	< 0.001

A 12. táblázatban bemutatott átlagok különbségei és p-értékek alapján kijelenthető, hogy szignifikáns különbség áll fenn a fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek választási részvételét tekintve. Ha megnézzük az átlagok különbségeit, az idő előrehaladtával egyre nagyobb eltérést mutatnak. Eddig azt tudtuk meg, hogy a fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek nagyjából azonosan ítélik meg saját képességüket a politika befolyásolhatóságát és abba való beleszólást. Mindkét életkori kategória összességében negatív álláspontot foglalt el a *reflexivitás* témakörében. Továbbá, kiderült, hogy a nem fiatal felnőttek hajlandóbbak a választásokon való részvételre, mint a fiatal felnőttek. Itt statisztikailag szignifikáns különbség állt fenn.

A politikai impotencia kérdéskörén belül vizsgált második változó a politika iránti érdeklődés.¹⁸ Hasonlóképpen az előző változók bemutatásánál, itt is a fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek mutatóit vizsgálom elsőként. Ezt követően rátérek a függetlenmintás t-próbára ahol részletesebben beszélek a két életkori kategória különbségeiről.

14. táblázat - politika iránti érdeklődés*fiatal felnőttek (saját számítás)

<i>ESS hullám</i>	<i>Nagyon érdekel</i>	<i>Érdekel</i>	<i>inkább nem érdekel</i>	<i>Egyáltalán nem érdekel</i>
<i>R1 (2002)</i>	5.8%	33.2%	44.4%	16.6%
<i>R2 (2004)</i>	3.2%	21.6%	40.8%	34.4%
<i>R3 (2006)</i>	4.8%	26.4%	39.9%	28.8%
<i>R4 (2008)</i>	3.4%	21.6%	47.4%	27.5%
<i>R5 (2010)</i>	5.8%	17.0%	43.8%	33.3%
<i>R6 (2012)</i>	3.4%	10.7%	39.0%	46.9%
<i>R7 (2014)</i>	1.6%	12.1%	34.4%	51.8%
<i>R8 (2016)</i>	2.6%	15.1%	35.3%	47.0%
<i>R9 (2018)</i>	0.9%	15.0%	38.9%	45.3%
<i>R10 (2020)</i>	1.5%	9.5%	37.9%	51.1%

A 13. táblázatban a fiatal felnőttek politika iránti érdeklődése látható. Fontos kiemelni, a táblázat bal oldalán látható „*inkább nem*” és „*egyáltalán nem*” válaszlehetőségeknek ugrásszerű emelkedését. A magyarázatban erre a két válaszlehetőségre fókuszálok, és ezeken

¹⁸A változó adatbázisban szereplő neve - *polintr*

keresztül igyekszem bemutatni. Az első hullámban (R1 – 2002) az inkább nem érdeklődők aránya 44.4% mutat, ezzel ide tömörül a minta majdnem fele. Az egyáltalán nem érdeklődők aránya 2002-ben 16.6% volt. A második hullámban (R2 – 2004) ugyan az inkább nem érdeklődők aránya 40.8%-ra csökkent, az egyáltalán nem érdeklődők 34.4%-ra növekedtek. A harmadik hullámban (R3 – 2006) inkább az érdeklődők arányai növekedtek, bár továbbra is 39.9% inkább nem és 28.8% egyáltalán nem érdekelt került rögzítésre. A negyedik hullámban (R4 – 2008) ismét növekvő tendenciát tapasztalunk az inkább nem érdekeltek körében, 47.4%-a a mintának ide sorolható az adott évben. Ugyanezen évben rögzített egyáltalán nem érdeklődők aránya 25.7% volt. Az ötödik hullámban (R5 – 2010) inkább nem érdeklődők aránya 43.8%, az egyáltalán nem érdeklődők aránya pedig 33.3%-ra növekedett. A hatodik hullámra (R6 – 2012) egy erőteljes apátia olvasható ki az adatokból. Az inkább nem érdeklődők aránya 39%, még az egyáltalán nem érdeklődők a minta 46.9%-át teszik ki. A hetedik hullám (R7 – 2014) követi az előző éveket, és még erőteljesebben láthatjuk az érdektelenség irányába való csoportosulást. Az inkább nem érdeklődők aránya ugyan csökkent 34.4%-ra, ellenben az egyáltalán nem érdeklődők 51.8%-ra emelkedtek. A nyolcadik hullámban (R8 – 2016) az inkább nem érdeklődők aránya 35.3% volt, az egyáltalán nem érdeklődők pedig a minta 47%-át tették ki. A kilencedik hullám (R9 – 2018) a minta 38.9% nyilatkozott úgy, hogy inkább nem érdekli a politika. Az egyáltalán nem érdekeltek pedig 45.3%-ot tettek ki ugyanazon évben. A tizedik és egyben utolsó hullámban (R10 – 2020) az inkább nem érdeklődők aránya 37.9% volt, még az egyáltalán nem érdekeltek a minta több mint felét, 51.1%-ot tettek ki. Az elemzés során látható érdektelenség, az idő előrehaladtával egyre erőteljesebbé vált. Hasonló tendencia tapasztalható a nem fiatal felnőttek körében is, ám annak intenzitása eltérő.

A 14. táblázatban a nem fiatal felnőttek politika iránti érdeklődését mutatom be. A táblázatot nem kívánom részletesen bemutatni, ellenben szeretném kiemelni, hogy ezen életkori kategóriára inkább jellemző a középső értékek köré koncentrálódó válaszok. Ha végig nézzük az összes hullámot, az ötödik hullámig (R5 – 2010) szinte ugyan olyan eloszlásban követték egymást a válaszarányok. A hatodik hullámtól (R6 – 2012) a tizedik hullámig (R10 – 2020), ez a folyamatosság alábbhagy, és egy enyhe érdektelenség övezi inkább a nem fiatal felnőtt polgárokat.

15. táblázat - politika iránti érdeklődés*nem fiatal felnőttek (saját számítás)

<i>ESS hullám</i>	<i>Nagyon érdekel</i>	<i>Érdekel</i>	<i>inkább nem érdekel</i>	<i>Egyáltalán nem érdekel</i>
<i>R1 (2002)</i>	8.8%	38.7%	35.2%	17.3%
<i>R2 (2004)</i>	8.0%	31.9%	37.5%	22.6%
<i>R3 (2006)</i>	10.4%	32.7%	34.5%	22.5%
<i>R4 (2008)</i>	9.7%	30.1%	35.5%	24.7%
<i>R5 (2010)</i>	7.9%	33.9%	35.4%	22.7%
<i>R6 (2012)</i>	4.1%	25.0%	37.6%	33.4%
<i>R7 (2014)</i>	4.2%	26.1%	37.2%	32.5%
<i>R8 (2016)</i>	5.8%	28.6%	36.9%	28.7%
<i>R9 (2018)</i>	4.6%	22.5%	44.0%	28.9%
<i>R10 (2020)</i>	3.9%	23.6%	46.2%	26.3%

Az elkövetkező táblázatban a független mintás t-próba eredményeit mutatom be, ahol a két életkori kategória kerül összehasonlításra a vizsgált változó keretei között. A 15. táblázat alapján, 95% megbízhatósági szint mellett állítható, hogy a fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek politika iránti érdeklődése között statisztikailag szignifikáns különbség áll fenn. A p-értékek az első hullámot leszámítva minden lekérdezés alatt szignifikáns értéket mutat. Az átlagok különbségei alapján az is kijelenthető, hogy az idő előrehaladtával a fiatal felnőttek sokkal érdektelenebb attitűdöt képviselnek mint a nem fiatal felnőttek.

16. táblázat - politika iránti érdekeltség*életkori kategóriák; független mintás t próba (saját számítás)

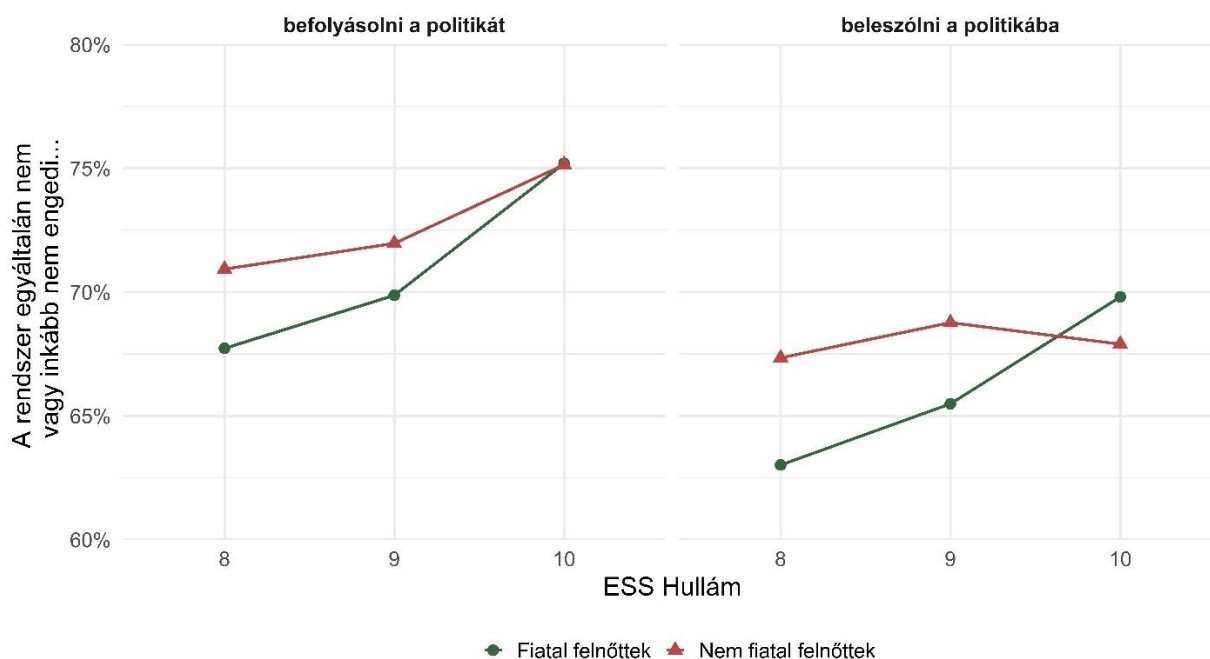
<i>ESS hullám</i>	<i>Átlagos különbsége</i>	<i>P-érték</i>
<i>R1 (2002)</i>	.109	.034
<i>R2 (2004)</i>	.317	< 0.001
<i>R3 (2006)</i>	.237	< 0.001
<i>R4 (2008)</i>	.237	< 0.001
<i>R5 (2010)</i>	.317	< 0.001
<i>R6 (2012)</i>	.292	< 0.001
<i>R7 (2014)</i>	.384	< 0.001
<i>R8 (2016)</i>	.382	< 0.001
<i>R9 (2018)</i>	.315	< 0.001
<i>R10 (2020)</i>	.438	< 0.001

Konklúzió

A fenti elemzések alapján statisztikailag ugyan kiolvasható a különbség fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek között a reflexív impotencia területén, ellenben a most következő részében dolgozatomnak egy sokkal specifikusabb értelmezését kívánom bemutatni. Dolgozatomnak ezen részében vizuálisan is elemzésre kerülnek a fenti adatok, a pirossal jelölt egyenes¹⁹ a nem fiatal felnőtteket reprezentálja, a zölddel jelölt²⁰ a fiatal felnőttek életkori kategóriáját jelöli. Elsőként a *reflexivitas* körében elemzett két változót, a szubjektíve megélt érzetet taglalom, majd a politikai impotencia fejezetében bemutatott változók vizualizált elemzésére is kitérek. A reflexivitas témakörében a két változót a lekérdezett hullámok mennyisége végett együtt kezelem, a politikai impotenciával szemben, ahol külön-külön mutatom be a változókat.

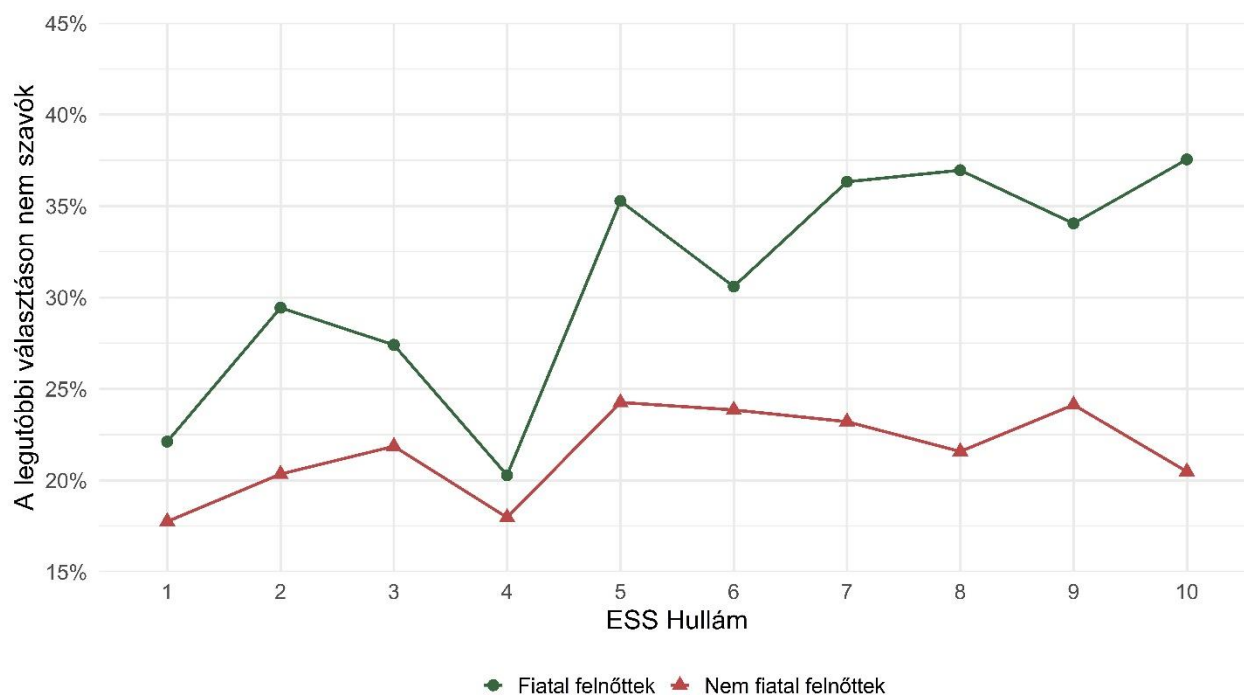
¹⁹ Háromszögekkel jelölt.

²⁰ Pontokkal jelölt.

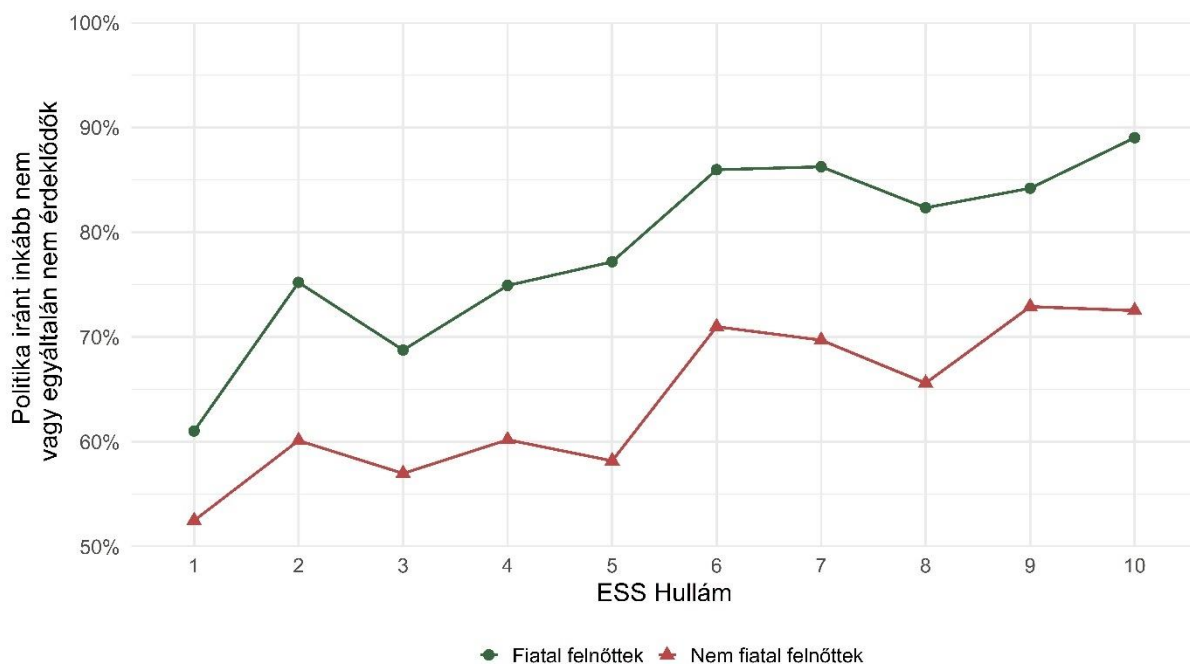
1. ábra - A reflexivitás kategória elemzésének diagramja (saját számítás)

Az Y tengelyen a minta százalékaránya látható, amely ebben az esetben 60-80%-os spektrumot fed le. Az X tengelyen az ESS hullámok láthatóakt. Ahogyan fentebb említettem, a piros egyenes reprezentálja a nem fiatal felnőtteket, akik a nyolcadik hullámban (R8 – 2016), a minta kicsivel több mint 70% nyilatkozott úgy, hogy a politikai rendszer inkább nem vagy egyáltalán nem engedi befolyásolni a politikát. Ez a fiatal felnőttek perspektívájából 67.5% körülre becsülhető. Ez a tendencia kicsivel emelkedett a kilencedik hullámra (R9 – 2018), a nem fiatal felnőttek megközelítőleg 72.5% nyilatkozott így, a fiatal felnőttek esetében ezen arányszám 70%-ra tehető. A tizedik hullámra (R10 – 2020) a nem fiatal felnőttek 75%-a élte meg negatívan a politikába való befolyásolhatóság lehetőségét, ez a fiatal felnőttek esetében azonos értéket mutatott. A politikába való beleszólás tekintetében a nyolcadik hullámban (R8 – 2016) a nem fiatal felnőttek kb. 67.5% nyilatkozott inkább nem vagy egyáltalán nemmel, még a fiatal felnőttek kevesebb mint 65% tartozott ide 2016-ban. A kilencedik hullámra (R9 – 2018) mindkét életkori kategóriánál növekvő tendencia tapasztalható, és végül a tizedik hullámban (R10 – 2020) történik egy érdekes fordulat. Az utolsó hullámban a fiatal felnőttek megtartják, sőt tovább emelkedik azon személyek aránya akik inkább szkeptikusak a politikába való beleszólás terén. A nem fiatal felnőttek között viszont egy stagnáló tendencia jelenik meg, ahol a 2020-as mutatók szinte a 2016-os eredményekre állnak vissza.

2. ábra - a választásokon nem szavazó fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek aránya %-ban kimutatva (saját számítás)

A politikai impotencia kérdéskörében, elsőként a választásokon való részvétel vizsgálata volt. Itt is sokkal inkább volt észrevehető a nem résztvevők arányszáma és annak különbségei a robosztus mutatók alapján, fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek között. A 2. ábrán a választásokon nem résztvevők arányai láthatóak az ESS minden hullámában. Az ábráról tisztán leolvasható, hogy a fiatal felnőttek sokkal nagyobb valószínűséggel nem vesznek részt választásokon a nem fiatal felnőttekkel szemben. Ha részletesebben vizsgáljuk az ábrát, a harmadik (R3 – 2006) és negyedik (R4 – 2008) hullámban észrevehetünk egy erőteljesebb választási részvételt mindkét életkori kategóriánál. Ez feltételezhetően a belpolitikai viszályoknak és globális gazdasági világválságnak eredménye lehet. Az ötödik hullámban (R5 – 2010) a két életkori kategória együtt mozgott, ellenben a hatodik és ezutáni hullámokban a nem fiatal felnőttek mutatói stagnálni kezdtek, még a fiatal felnőttek mutatói egyre csak nőttek. Elmondható, hogy a választásokon nem szavazó magyar fiatal felnőttek és nem fiatal felnőttek azonos tendenciákat követnek egészen a hatodik hullámig (R6 – 2012), miután politikailag impotensebb szerepet vettek fel a fiatal felnőttek a nem fiatal felnőttekkel szemben.

3. ábra - a politika iránt inkább nem vagy egyáltalán nem érdeklődők aránya %-ban mérve (saját számítás)

A 3. ábrán látható a *politikai impotencia* kérdéskörében vizsgált második változó részletesebb elemzése. Az ábráról leolvasható, hogy a két életkori kategória között nem volt átfedés az évek során, olykor-olykor egészen távol álltak egymástól a politikai érdeklődés terén. Ahogyan az előző változónál, itt is észrevehető azon tendencia, melyet a harmadik (R3 – 2006) és negyedik (R4 – 2008) hullám kimutatott a választási részvétellel kapcsolatban. Ezt követően az intenzív érdektelenség tovább növekedik a két életkori kategórián belül egészen a kilencedik hullámig (R9 – 2018), ahol a nem fiatal felnőttek stagnálni kezdenek. A fiatal felnőttek politika iránti érdektelensége ismét a politikai impotencia jeleit reprezentálja.

Ha az összképet vizsgáljuk, a reflexivitás tekintetében mindkét életkori kategória artikulálja a politikailag kiszolgáltatott helyzetét, így a reflexivitás tekintetében feltételezésem igaznak bizonyult. Igaz, nincsenek statisztikailag szignifikáns különbségek a két életkori kategória között, de egy határozottan negatív álláspontot képviselnek a szubjektíve megélt politikai befolyás és beleszólás területén. A politikai impotencia perspektívájából mindkét változónál tapasztaltunk statisztikailag szignifikáns különbséget. Hipotéziseim igaznak bizonyultak. A fiatal felnőttekre sokkal inkább jellemzőbb a reflexív impotencia jelensége mint a nem fiatal felnőttekre.

Irodalomjegyzék

- Ady, E. (1905). Ismeretlen Korvin-kódex margójára. *Figyelő*.
- Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*.
- Almond, G. A., Powell, G. B., Strom, K., & Dalton, R. J. (2006). *Összehasonlító politológia*. Budapest: Osiris.
- Druckman, J., & Jacob, L. (2015). *Who Governs? Presidents, Public Opinion and Manipulation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fisher, M. (2020). *Kapitalista Realizmus - Nincs alternatíva?* Budapest: Napvilág kiadó.
- Ildikó, S. (2006). NEMZETI TEMATIKA ÉS POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓ - A politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon 1867-2006.
- Ildikó, S., & Falus, K. (2000). POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓ KÖZÉP-EURÓPAI MÓDRA – A MAGYAR SAJÁTOSSÁGOK. *MAGYAR PEDAGÓGIA*, 100. Évf. 4. szám 383-400.
- Kitanova, M. (2020). Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis, *Journal of Youth Studies*. *Journal of Youth Studies*, 23:7, 819-836.
- Szabó, A., & Gerő, M. (2020). A magyar társadalom politikai integrációja.
- Szabó, A., Oross, D., Papházi, V., Pokornyi, Z., & Sebestyén, A. (2021). *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmintázatai 2020*.